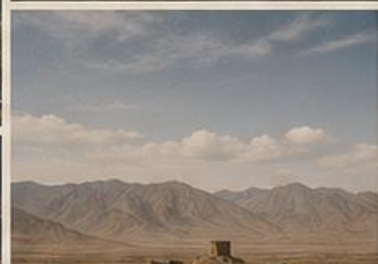

انساني پوهنې مبادي

ليکوال: استاد جوهر جبران
کال: ۱۴۰۴ هـ. ش

Ketabton.com

د انسانپوهنې مبادي

ليکوال: جوهر جبران

کال: ۱۴۰۴ هـ. ش

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د کتاب پیژندنه

د کتاب نوم: د انسانپوهنې مبادي

لیکوال: استاد جوهر جبران

خپرنډوی: جبران شخصي کتابتون

کمپوز: په خپله لیکوال

ډیزاین: په خپله لیکوال

چاپ کال: ۱۴۰۴ هـ. ش

د چاپ شمېر: ۱۰

د چاپ لړ: ()

د چاپ وار: ()

+93 707604044: واټسپ او اړیکه

د چاپ حقوق له لیکوال سره خوندي دي

ترلاسه کیدو ځای

لنډيز

دا کتاب د انسانپوهنې (Anthropology) د علم بنسټيز مفاهيم، تاريخي شاليد، موخې، ارزښت او مهمې څانگې په علمي او ساده ژبه بيانوي. په کتاب کې د انسان بيولوژيکي، کلتوري، ټولنيز، ژبني او تاريخي اړخونه په هر اړخيز ډول خپرل شوي او د انسان د تکامل، کلتور، ټولنيز جوړښت، کورنۍ، دين، ژبې، اقتصاد، سياست، روغتيا، ښارونو، نړيوالتوب او کلتوري بدلونونو په اړه اساسي معلومات وړاندې شوي دي. همدارنگه د انسانپوهنې معاصرې څانگې او د ټولنيزو ستونزو په حل، د کلتوري تنوع په درناوي او د بشري ميراث په ساتنه کې د دې علم رول روښانه شوی دی.

په کتاب کې د هرې موضوع تر څنگ عملي بېلگې هم وړاندې شوې دي، خو لوستونکي وکولای شي نظري مفاهيم په اسانه درک کړي او له ورځني ژوند سره يې وتړي. دغه اثر د محصلينو، ښوونکو، څېړونکو او د ټولنيزو علومو د مينه والو لپاره د انسانپوهنې په برخه کې يو منا سب بنسټيز ماخذ گڼل کېږي او د علمي څېړنو لپاره د لا زياتو مطالعاتو زمينه هم برابروي.

لړليک

مخ	عنوان
1.....	لومړي څپرکي.....
1.....	عموميات.....
1.....	سريزه.....
1.....	د انسانپوهنه پېژندنه (Introduction to Anthropology).....
2.....	د موضوع تاريخي شاليد (Historical Background).....
3.....	د مسئلې بيان (Statement of the Problem).....
4.....	د موضوع ارزښت (Significance of the Study).....
5.....	د موضوع عمومي موخه (General Objective).....
5.....	د موضوع ځانگړې موخې (Specific Objectives).....
6.....	د څېړنې فرضيه (Research Hypothesis).....
8.....	دوهم څپرکي.....
8.....	په اسلامي متونو کې د انسانپوهنې تاريخي شاليد.....
10.....	درېيم څپرکي.....
10.....	د انسانپوهنې څانگې.....
10.....	۱. د انسانپوهنې پېژندنه (Introduction to Anthropology).....
10.....	۲. فزيکي يا بيولوژيکي انسانپوهنه (Biological Anthropology).....
10.....	۳. کلتوري انسانپوهنه (Cultural Anthropology).....
11.....	۴. لرغونپوهنه (Archaeology).....
11.....	۵. ژبنۍ انسانپوهنه (Linguistic Anthropology).....
11.....	۶. د انسان تکامل (Human Evolution).....
11.....	۷. کلتور او ټولنه (Culture and Society).....
12.....	۸. خپلوي او کورنۍ (Kinship and Family).....
12.....	۹. دين او باورونه (Religion and Belief Systems).....
12.....	۱۰. نړيوالتوب او معاصره انسانپوهنه (Globalization and Contemporary Anthropology).....
13.....	څلورم څپرکي.....
13.....	د انسانپوهنې موضوعات.....
13.....	د انسان تکامل (Human Evolution).....

13.....	د کورنۍ سیستم (Kinship System)
13.....	ټولنيز جوړښت (Social Structure)
14.....	دين او باورونه (Religion and Belief Systems)
14.....	نړيوالتوب (Globalization)
14.....	اقتصادي انسانپوهنه (Economic Anthropology)
14.....	سياسي انسانپوهنه (Political Anthropology)
15.....	طبي انسانپوهنه (Medical Anthropology)
15.....	ښاري انسانپوهنه (Urban Anthropology)
15.....	کلتوري بدلون (Cultural Change)
15.....	د انسانپوهنې موضوعات
15.....	د ژبې رول په ټولنه کې (Role of Language in Society)
16.....	کلتوري نسبیت (Cultural Relativism)
16.....	ساحوي څېړنه (Fieldwork)
16.....	د کلتور عناصر (Elements of Culture)
16.....	کلتوري خپرېدل (Cultural Diffusion)
17.....	د ټولنيزو رولونو نظريه (Social Role Theory)
17.....	د جنسیت مطالعات (Gender Studies)
17.....	مهاجرت (Migration)
17.....	کلتوري هویت (Cultural Identity)
18.....	سمبوليزم (Symbolism)
18.....	د انسان چلند (Human Behavior)
18.....	د ټولني ارزښتونه (Social Values)
18.....	د دودونو مطالعه (Study of Traditions)
19.....	کلتوري شخړې (Cultural Conflicts)
19.....	معاصر کلتور (Contemporary Culture)
19.....	د ټولنيز بدلون نظريه (Theory of Social Change)
19.....	د دوديز اقتصاد سیستم (Subsistence Economy)
20.....	د کلتوري ادغام (Cultural Integration)
20.....	د قومونو مطالعه (Ethnography)
20.....	د کلتور انتقال (Cultural Transmission)

20.....	د ټولنيزو ستونزو تحليل (Social Problems Analysis)
21.....	د کلتوري تطابق (Cultural Adaptation)
21.....	د نړيوال کلتور اغېزې (Impact of Global Culture)
21.....	د انساني اړيکو مطالعه (Human Relations)
21.....	د انسانپوهنې اهميت (Importance of Anthropology)
22.....	پنځم څپرکی
22.....	پایلي اڅبستي
22.....	پایله
23.....	وړاندیزونه
24.....	ماخذونه

لومړي څپرکي

عموميات

سرريزه

انسان پوهنه له هغو ژورو او زړه رابښکونکو علومو څخه دی چې د انسان د ژوند، کلتور، تاريخ او ټولنيزو بدلونونو رازونه څېړي. دا علم مور ته ښيي چې انسان څنگه له پخوانيو زمانو څخه تر نن ورځې پورې بدلون کړی او ولې مختلف ملتونه بېلابېل کلتوري ارزښتونه لري. د انسان پوهنې مطالعه لوستونکي دې ته هڅوي چې د خپل ځان، ټولنې او نړۍ په اړه ژور فکر وکړي او حقيقتونه په علمي ډول درک کړي. همدارنگه دا علم د سولې، تفاهم او متقابل درناوي بنسټونه پياوړي کوي او انسانان د گډ ژوند ارزښت ته متوجه کوي. نو که غواړې د انسان د نړۍ پټ رازونه وپېژنې او خپل فکري افق پراخ کړې، دا کتاب به ستا لپاره يو غوره لارښود وي. د انسان پوهنې له لارې لوستونکی د انسان د چلند، ټولنيزو اړيکو او تاريخي تجربو په اړه نوې پوهه ترلاسه کوي چې گټوره ده.

د انسانپوهنه پېژندنه (Introduction to Anthropology)

انسانپوهنه (Anthropology) د ټولنيزو علومو يوه مهمه څانگه ده چې انسان د هغه له بيولوژيکي، کلتوري، ټولنيز، ژبني او تاريخي اړخونو څخه مطالعه کوي. د دې علم اساسي موخه دا ده چې د انسان د ژوند د پيل، تکامل، ټولنيز جوړښت، دودونو، ارزښتونو، ژبو، دينونو او اقتصادي فعاليتونو په اړه علمي پوهه رامنځته کړي. انسانپوهنه دا څېړي چې انسانان ولې په بېلابېلو سيمو کې بېلابېل دودونه، ژبې او کلتورونه لري، او څنگه چاپېريال، تاريخ او ټولنيز شرايط د هغوی پر ژوند اغېزه کوي. دغه علم د پخوانيو تمدنونو او معاصرو ټولنو ترمنځ اړيکې هم تحليلوي او د بشري کلتورونو د ورته والي او توپيرونو علمي لاملونه څرگندوي. (Haviland et al., 2019) په اوسني عصر کې انسانپوهنه د نړيوالتوب، کډوالۍ، اقليمي بدلون، روغتيا، ښوونې او روزنې او کلتوري تعاملاتو په څېړنه

کې هم مهم رول لري. د دې علم له لارې خپرونکي کولای شي د ټولنو ستونزې وپېژني، د هغو د حل لپاره علمي لارې چارې وړاندې کړي او د کلتوري تنوع د درناوي روحیه پیاوړې کړي. له همدې امله، انسانپوهنه د انسان د ماضي، حال او راتلونکي د درک لپاره یو بنسټیز او هر اړخیز علم گڼل کېږي. (Ember et al., 2020)

بېلگه: که یو خپرونکی د افغانستان د کوچیانو د ژوند دودونه، د استوگنې ډول، اقتصادي فعالیتونه، د کورنۍ جوړښت او کلتوري ارزښتونه له دایمي مېشتو خلکو سره پرتله کړي، نو دا د انسانپوهنې یوه عملي بېلگه ده، ځکه چې پکې د انسان د ژوند ټولنیز او کلتوري اړخونه په علمي ډول مطالعه کېږي.

د موضوع تاریخي شالید (Historical Background)

د انسانپوهنې د علم ریښې د لرغونو تمدنونو تر دورې رسېږي. د لرغوني یونان فیلسوفانو، په ځانگړې توگه **هیروډوتوس** او **ارسطو**، د بېلابېلو قومونو، دودونو او ټولنو په اړه لومړنۍ علمي مشاهدې ثبت کړې، چې د انسانپوهنې د بنسټیزو افکارو پیل گڼل کېږي. د منځنیو پېړیو په جریان کې مسلمانو جغرافیه پوهانو او مورخانو، لکه **ابن بطوطه** او **البیروني**، د بېلابېلو ملتونو د ژبو، کلتورونو، دینونو او ټولنیزو رواجونو په اړه ارزښتناک معلومات وړاندې کړل او د دې علم د پرمختگ لپاره یې مهمه ونډه واخیسته. (Haviland et al., 2019) په پنځلسمه او شپاړسمه پېړۍ کې د جغرافیایي اکتشافاتو له پراخېدو سره اروپایانو له نوو قومونو او کلتورونو سره اشنایي پیدا کړه، چې د انسانانو د ژوند د پرتلیزې مطالعې اړتیا یې زیاته کړه. په نولسمه پېړۍ کې انسانپوهنه د یوه خپلواک علم په توگه راڅرگنده شوه او پوهانو لکه **Edward B. Tylor** او **Lewis Henry Morgan** د کلتور او ټولنیز تکامل نظریې وړاندې کړې. وروسته د شلمې پېړۍ په لومړیو کې **Franz Boas** د ساحوي خپرونو، کلتوري نسبيت او علمي بې طرفۍ بنسټ کېښود، چې د معاصرې انسانپوهنې د پیل مهم پړاو گڼل کېږي. له دویمې نړیوالې جگړې وروسته دا علم د روغتیا، ښوونې، پراختیا، کډوالۍ، چاپیریال او نړیوالتوب په څېر نوو برخو ته هم وغځېد او اوس د نړۍ د مهمو ټولنیزو علومو له ډلې شمېرل کېږي. (Ember et al., 2020; Kottak, 2021)

بېلگه: د البیروني اثر تحقیق ما للهند د انسانپوهنې د تاریخي پرمختګ یوه مشهوره بېلگه ده، ځکه نوموړي د هند د خلکو دین، کلتور، ژبه او ټولنیز ژوند په علمي او بې طرفه ډول مطالعه او ثبت کړی و، چې تر اوسه د انسانپوهنې په تاریخ کې یو ارزښتناک اثر ګڼل کېږي.

د مسئلې بیان (Statement of the Problem)

انسان د ټولنې اساسي عنصر دی، خو د نړۍ د بېلابېلو ټولنو د کلتورونو، ژبو، ارزښتونو، باورونو او ټولنیزو اړیکو په اړه لا هم په ډېرو هېوادونو کې بشپړه او علمي پوهه شتون نه لري. د نړیوالتوب، ښاري کېدو، ټکنالوژۍ، کډوالۍ او چټکو ټولنیزو بدلونونو له امله ډېر دودونه، سیمه ییز کلتورونه او محلي ژبې د بدلون او له منځه تلو له ګواښ سره مخامخ دي. که د دغو بدلونونو په اړه علمي خپرني ترسره نه شي، نو د بشري کلتوري میراث یوه مهمه برخه به له لاسه ووځي. له بلې خوا، د بېلابېلو کلتورونو په اړه د ناسم پوهاوي له امله تعصب، تبعیض، ټولنیزې شخړې او کلتوري ناسم قضاوتونه هم رامنځته کېږي، چې د ټولنو ترمنځ د همکارۍ او متقابل درناوي مخه نیسي. (Haviland et al., 2019)

په افغانستان او ورته ټولنو کې د قومي، ژبني او کلتوري تنوع سره سره د انسانپوهنې علم ته کافي پاملرنه نه ده شوې. د بېلابېلو قومونو دودونه، ولسي پوهه، د کورنۍ جوړښت، د ژوند دودیزې لارې او کلتوري ارزښتونه لا هم په پراخه کچه نه دي مستند شوي. همدارنګه، د پراختیایي پروګرامونو او ټولنیزو پالیسو په جوړولو کې د انسانپوهنې له علمي موندنو څخه لږه ګټه اخیستل کېږي. له همدې امله، اړتیا ده چې د انسانپوهنې له لارې د انسان د ژوند، کلتوري تنوع او ټولنیزو بدلونونو په اړه ژورې علمي خپرني ترسره شي، ترڅو د ټولنیزو ستونزو د حل، د کلتوري میراث د ساتنې او د دوامدار پرمختګ لپاره علمي بنسټونه پیاوړي شي (Ember et al., 2020)، (Kottak, 2021).

بېلگه: په افغانستان کې د نورستان، بدخشان او هزاره جاتو د ځینو دودیزو کلتورونو او ولسي رواجونو د بدلون او له منځه تلو خطر د دې اړتیا څرګندوي چې د انسانپوهنې له

لارې دغه کلتورونه په علمي ډول ثبت، مطالعه او خوندي شي، ترڅو راتلونکي نسلونه ترې گټه واخلي.

د موضوع ارزښت (Significance of the Study)

د انسانپوهنې علم د انسان، ټولنې او کلتور د علمي درک لپاره ځانگړې ارزښت لري، ځکه دا علم د انسان د ژوند ټول بيولوژيکي، ټولنيز، کلتوري، ژبني او تاريخي اړخونه په هر اړخيز ډول خپري. د دې علم له لارې د بېلابېلو ټولنو د ژوند طريقي، دودونه، ارزښتونه، باورونه، اقتصادي فعاليتونه او ټولنيز جوړښتونه په علمي توگه ارزول کېږي. د انسانپوهنې موندنې د کلتوري تنوع د درناوي، د بشري حقونو د پياوړتيا، د ټولنيز عدالت د ودې او د بېلابېلو قومونو ترمنځ د متقابل تفاهم په رامنځته کولو کې مهم رول لري (Haviland et al., 2019). همدارنگه، دا علم د ښوونې او روزنې، عامې روغتيا، کليوالي پراختيا، چاپېريال ساتنې، ټولنيز پلان جوړونې او د کلتوري ميراث د ساتنې په برخو کې هم ارزښتناک معلومات برابروي. د انسانپوهنې له علمي څېړنو پرته د ټولنو د اړتياوو، ستونزو او کلتوري ځانگړتياوو دقيق درک ستونزمن وي، ځکه هره ټولنه خپل ځانگړي تاريخي او کلتوري هويت لري. په همدې دليل، د نړۍ ډېری هېوادونه د خپلو پراختيايي پروگرامونو او ټولنيزو پاليسو په جوړولو کې د انسانپوهنې له څېړنو څخه گټه اخلي، ترڅو پرېکړې د خلکو له کلتوري او ټولنيزو شرايطو سره سمون ولري (Ember et al., 2020)؛ (Kottak, 2021).

بېلگه: کله چې په يوه لرې پرته سيمه کې د عامې روغتيا يو پروگرام پلي کېږي، د انسانپوهنې متخصصين لومړی د سيمې د خلکو دودونه، ژبه، مذهبي باورونه او د ناروغيو په اړه دوديز نظرونه مطالعه کوي. د همدې معلوماتو پر بنسټ د روغتيايي خدمتونو پلان جوړېږي، چې د خلکو له لوري ښه منل کېږي او اغېز يې هم زيات وي. دا د انسانپوهنې د عملي ارزښت يوه روښانه بېلگه ده.

د موضوع عمومي موخه (General Objective)

د انسانپوهنې د مطالعې عمومي موخه دا ده چې د انسان د بیولوژیکي، کلتوري، ټولنیزو، ژبنيو او تاریخي ځانګړتیاوو په اړه هر اړخیزه او علمي پوهه رامنځته شي. دا علم هڅه کوي چې د انسان د ژوند د رامنځته کېدو، تکامل، کلتوري بدلونونو، ټولنیزو اړیکو، اقتصادي فعالیتونو او چاپیریال سره د انسان د متقابل تعامل څرنګوالی روښانه کړي. د انسانپوهنې له لارې څېړونکي د نړۍ د بېلابېلو ټولنو ترمنځ د ورته والي او توپيرونو علمي تحلیل کوي او هغه عوامل معلوموي چې د بشري کلتورونو، ژبو او ټولنیزو جوړښتونو په بدلون کې رول لري (Haviland et al., 2019). همدارنګه، د دې علم بله مهمه موخه د کلتوري تنوع درناوی، د بشري میراث ساتنه، د ټولنیزو ستونزو علمي تحلیل او د خلکو د ژوند د ښه والي لپاره د علمي معلوماتو برابرول دي. د انسانپوهنې موندنې د دولتونو، نړیوالو بنسټونو او څېړنیزو مرکزونو سره مرسته کوي چې خپلې ټولنیزې، تعلیمي، روغتیايي او پراختیايي پالیسۍ د خلکو د کلتوري او ټولنیزو اړتیاوو پر بنسټ طرحه کړي. له همدې امله، د انسانپوهنې عمومي موخه یوازې د انسان پېژندل نه دي، بلکې د انسان، ټولنې او کلتور ترمنځ د اړیکو علمي تفسیر او د بشري ژوند د کیفیت د لوړولو لپاره د عملي حل لارو وړاندې کول هم دي (Kottak, 2021; Ember et al., 2020).

بېلګه: که یوه څېړنیزه ډله وغواړي د افغانستان د بېلابېلو قومونو د کورنۍ جوړښت، د ماشومانو د روزنې دودونه او ټولنیز ارزښتونه مطالعه کړي، نو د دې څېړنې عمومي موخه به د دغو ټولنو د کلتوري او ټولنیزو ځانګړتیاوو علمي پېژندنه او د ټولنیز پرمختګ لپاره د ګټورو معلوماتو راټولول وي.

د موضوع ځانګړې موخي (Specific Objectives)

د انسانپوهنې د موضوع ځانګړې موخي دا دي چې د انسان د ژوند بېلابېل اړخونه په جلا او دقیق ډول وڅېړل شي. لومړۍ موخه دا ده چې د انسان د بیولوژیکي ځانګړتیاوو، تکامل او د چاپیریال سره د تطابق پروسه وپېژندل شي، ترڅو څرګنده شي چې انسان څنګه د

طبيعي انتخاب او بدلونونو له لارې پرمختګ کړی دی. (Jurmain et al., 2018) دوهمه موخه دا ده چې د بېلابېلو کلتورونو، دودونو، ارزښتونو، باورونو او ټولنيزو رواجونو ترمنځ توپيرونه او ورته واليونه وڅېړل شي، ترڅو د کلتوري تنوع علمي درک رامنځته شي (Ember et al., 2020) درېيمه موخه د ژبې د رول او اهميت تحليل دی، چې څنگه ژبه د انسانانو ترمنځ د اړيکو، هويت او کلتور د انتقال وسيله گرځي. (Bonvillain, 2020) څلورمه موخه د لرغونو تمدنونو او تاريخي پاتې شونو مطالعه ده، ترڅو د پخوانيو انسانانو د ژوند طرز، اقتصاد او ټولنيز جوړښت روښانه شي. (Renfrew & Bahn, 2020) پنځمه موخه د معاصرو ټولنو د ستونزو لکه کېوالي، نړيوالتوب، ښاري کېدو او کلتوري بدلونونو تحليل دی، ترڅو د حل علمي لارې چارې وړاندې شي. (Kottak, 2021) شپږمه موخه دا ده چې د انسانپوهنې موندنې د ښوونې، روغتيا، پراختيا او ټولنيزو پاليسيو په عملي برخو کې وکارول شي، ترڅو د خلکو د ژوند کيفيت لوړ شي.

بېلګه: که د يوې څېړنې هدف دا وي چې د افغانستان د کوچيانو اقتصادي ژوند، د څارويو روزنه، او د هغوی د کوچېدنې لارې مطالعه کړي، نو دا د انسانپوهنې د ځانګړو موخو يوه عملي بېلګه ده، ځکه په دې کې يو ځانګړی کلتوري او اقتصادي اړخ په دقيق ډول څېړل کېږي.

د څېړنې فرضيه (Research Hypothesis)

د انسانپوهنې په اړه دا فرضيه وړاندې کېږي چې د انسان ټولنيز، کلتوري او اقتصادي ژوند د هغه د چاپېريال، تاريخ او د ژوند د طريقو له مستقيم اغېز لاندې دی. يعنې هر څومره چې د يوې ټولنې چاپېريال، اقليم، اقتصادي سرچينې او تاريخي تجربه توپير ولري، په هماغه اندازه د هغې ټولنې کلتور، دودونه، ژبه او ټولنيز جوړښت هم بدلون مومي. (Ember et al., 2020) بله مهمه فرضيه دا ده چې کلتوري تنوع د انسان د طبيعي او ټولنيز پرمختګ نتيجه ده، نه د انسانانو ترمنځ د برترۍ يا کمزورتيا نښه. همدارنګه، فرض کېږي چې د انسانپوهنې علمي څېړنې کولی شي د ټولنيزو شخړو، تعصب او کلتوري

ناسم پوهاوي په کمولو کې مهم رول ولوبوي، ځکه دا علم د بېلابېلو کلتورونو ترمنځ د درک او زغم فضا رامنځته کوي. (Kottak, 2021)

بېلگه: که په دوو بېلابېلو ټولنو کې يو ځای د غرنیو سیمو خلک وي او بل ځای د سمندري سیمې خلک وي، نو فرض کېږي چې د هغوی د اقتصاد، لباس، خوراک او ټولنيز ژوند توپير به د چاپېريال له توپير سره تړلی وي، نه يوازې د شخصي انتخاب سره.

د انسانپوهنې د موضوع له لومړۍ برخې څخه دا څرگنديږي چې انسانپوهنه د انسان د ژوند د ټولو اړخونو د مطالعې يو جامع او هر اړخيز علم دی. دا علم د انسان د بيولوژيکي جوړښت، کلتوري تنوع، ټولنيزو اړيکو، ژبني بدلونونو او تاريخي پرمختگونو ترمنځ اړيکې روښانه کوي. د انسانپوهنې له لارې څرگنديږي چې انسانان که څه هم په بېلابېلو جغرافيايي سیمو کې ژوند کوي، خو د اساسي انساني ځانگړتياوو له مخې يو گډ اصل لري، او د هغوی توپيرونه تر ډېره د چاپېريال، تاريخ او کلتوري بدلونونو پايله ده (Ember et al., 2020).

همدارنگه، د دې علم له مطالعې څخه دا هم څرگنديږي چې کلتوري تنوع د انساني ټولنو يو طبيعي ځانگړنه ده او بايد د تعصب پر ځای د درناوي او علمي درک له مخې وکتل شي. انسانپوهنه نه يوازې د تېر وخت د تمدنونو په پېژندنه کې مرسته کوي، بلکې د اوسني وخت د ټولنيزو ستونزو د حل لپاره هم علمي لارې چارې وړاندې کوي. له همدې امله، دا علم د انسان د ځان پېژندنې، ټولنيز تفاهم او دوامدار پرمختگ لپاره بنسټيز ارزښت لري (Kottak, 2021).

بېلگه: که د يوې ټولنې د بېلابېلو قومونو دودونه، ژبې او د ژوند طريقې په علمي ډول مطالعه شي، نو دا نه يوازې د هغوی د کلتوري هويت د ساتنې لامل گرځي، بلکې د ټولنيز همغږۍ او سولې په رامنځته کولو کې هم مهم رول لوبوي.

دوهم څپرکي

په اسلامي متونو کې د انسانپوهنې تاريخي شاليد

د اسلام سپېڅلی قرآن کریم انسان ته ځانگړی مقام ورکوي او د انسان د پيدايښت، عزت، فطرت، قومونو او ملتونو د تنوع په اړه څرگندونې کوي. قرآن کریم د انسانانو د بېلابېلو قومونو او قبيلو د رامنځته کېدو موخه د يو بل پېژندنه بولي، نه برتري، لکه د سورة الحجات (۱۳: ۴۹) په آيت کې راغلي دي:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۗ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

سورت: سورة الحجات (۴۹) آيت: ۱۳

ژباړه:

اې خلکو! بېشکه مور تاسې له يوه نارينه او يوې ښځې څخه پيدا کړي ياست، او تاسې مو قومونه او قبيلې گرځولي ياست، ترڅو يو بل وپېژنئ. بېشکه د الله په نزد په تاسې کې تر ټولو عزتمند هغه څوک دی چې ډېر پرهېزگار وي. بېشکه الله ښه پوه او ښه خبر دی.

دا آيت د انسان پوهنې (Anthropology) له نظره ډېر مهم گڼل کېږي، ځکه:

- د ټولو انسانانو گډ اصل بيانوي .
 - د قومونو او قبيلو د تنوع فلسفه بيانوي .
 - د کلتوري او قومي تنوع د متقابلې پېژندنې او تفاهم لپاره بنسټ وړاندې کوي .
 - د نژادي او قومي برتري- نظريه ردوي او د انسان د ارزښت معيار تقوا ټاکي .
- دغه اصل د کلتوري تنوع او د قومونو د علمي مطالعې له بنسټيزو اصولو څخه گڼل کېږي.

همدارنگه د نبوي احاديثو په رڼا کې د انسانانو ترمنځ د مساوات، ورورولۍ، اخلاقو او ټولنيزو اړيکو اهميت بيان شوی، چې د انساني ټولنو د علمي مطالعې لپاره ارزښتناک بنسټ برابروي.

د اسلامي تمدن د زرین عصر په ترڅ کې گڼو مسلمانو عالمانو د انسان، ټولنې او کلتور په اړه ژورې څېړنې ترسره کړې. ابوريحان البيروني په خپل مشهور اثر (تحقيق ما للهند) کې د هند د خلکو دين، ژبه، دودونه، ټولنيز نظام او کلتور په بې طرفه او علمي ډول بيان کړي، چې ډېری څېړونکي يې د انسان پوهنې د لومړنيو علمي بېلگو څخه گڼي. همدارنگه ابن بطوطه د خپلو سفرونو په ترڅ کې د بېلابېلو هېوادونو د خلکو د ژوند، دودونو او کلتورونو په اړه ارزښتناک معلومات ثبت کړي دي.

سربرېره پر دې، ابن خلدون په خپل مشهور اثر (المقدمة) کې د تمدن، ټولنې، دولت، اقتصاد، کلتور او د ټولنيز بدلون په اړه داسې نظريات وړاندې کړي چې نن ورځ د ټولنپوهنې او انسان پوهنې له بنسټيزو نظرياتو څخه شمېرل کېږي. د هغه د **عصبيت** (Asabiyyah) نظريه د ټولنيز يووالي او د دولتونو د رامنځته کېدو او زوال په تفسير کې ځانگړی اهميت لري.

له همدې امله ويلای شو چې که څه هم د "انسان پوهنې" اصطلاح په اسلامي لرغونو متونو کې په ننني علمي مفهوم نه وه کارول شوې، خو د قرآن کریم، احاديثو او د مسلمانو عالمانو په آثارو کې د انسان، ټولنې، قومونو، کلتورونو او تمدنونو په اړه داسې علمي او تحليلي بحثونه شته چې د معاصرې انسان پوهنې د فکري او تاريخي بنسټونو مهمه برخه جوړوي. دا ميراث وروسته د اروپايي علمي څېړنو پر پرمختگ هم اغېزمن تمام شو.

درېيم څپرکي

د انسانپوهنې خانگې

۱. د انسانپوهنې پېژندنه (Introduction to Anthropology)

انسانپوهنه هغه علم دی چې د انسان د ژوند، تکامل، کلتور، ټولنې، ژبې او بيولوژيکي ځانگړتياوو مطالعه کوي. دا علم د پخوانيو او معاصرو ټولنو د ژوند د څرنگوالي پرته کوي او د انسانانو ترمنځ د ورته والي او توپيرونو علتونه څېړي. (Haviland et al., 2019)

بېلگه: که يو څېړونکی د افغانستان د کوچيانو او د جاپان د ښاري اوسېدونکو د ژوند دودونه پرته کړي، نو دا د انسانپوهنې عملي بېلگه ده.

۲. فزيکي يا بيولوژيکي انسانپوهنه (Biological Anthropology)

دا څانگه د انسان د بدن جوړښت، وراثت، جنټيک، تکامل او فوسيلونو مطالعه کوي. د دې له لارې پوهېږو چې انسان څنگه د ميليونونو کلونو په اوږدو کې تکامل کړی او له چاپېريال سره يې ځان عيار کړی دی. (Jurmain et al., 2018)

بېلگه: د ايتوپيا د مشهور فوسيل "Lucy" موندل د انسان د تکامل د مطالعې يو مشهور مثال دی.

۳. کلتوري انسانپوهنه (Cultural Anthropology)

کلتوري انسانپوهنه د انسانانو دودونه، ارزښتونه، عقايد، ژبه، لباس، خواړه او ټولنيز رواجونه څېړي. دا ښيي چې کلتور د انسان پر فکر او چلند ژوره اغېزه لري. (Ember et al., 2020)

بېلگه: په افغانستان کې د اختر دودونه او په جاپان کې د چای دوديز مراسم د بېلابېلو کلتورونو ښه مثالونه دي.

۴. لرغونپوهنه (Archaeology)

لرغونپوهنه د لرغونو تمدنونو پاتې شوني لکه کلاوې، لوبښي، وسايل او قبرونه مطالعه کوي، ترڅو د پخوانيو انسانانو د ژوند په اړه معلومات ترلاسه شي. (Renfrew & Bahn, 2020)

بېلگه: د افغانستان د باميانو لرغوني آثار او د مصر اهرام د لرغونپوهنې مشهور مثالونه دي.

۵. ژبني انسانپوهنه (Linguistic Anthropology)

دا څانگه د ژبې او کلتور ترمنځ اړيکې مطالعه کوي او څېړي چې ژبه څنگه د ټولني ارزښتونه او هويت څرگندوي. (Bonvillain, 2020)

بېلگه: په افغانستان کې د پښتو، دري، ازبکي او ترکمني ژبو کارول د ژبني تنوع څرگند مثال دی.

۶. د انسان تکامل (Human Evolution)

د انسان تکامل هغه اوږد بهير دی چې له مخې يې لومړني انسانان د ميليونونو کلونو په تېرېدو سره معاصر انسان ته رسېدلي دي. دا موضوع د فوسيلونو او جنتيکي شواهدو پر بنسټ څېړل کېږي. (Lewin & Foley, 2021)

بېلگه: د *Homo erectus* څخه تر *Homo sapiens* پورې د انسان د پرمختگ لړۍ د تکامل مشهور مثال دی.

۷. کلتور او ټولنه (Culture and Society)

کلتور د انسان د ژوند ټول مادي او معنوي ارزښتونه رانغاړي، په داسې حال کې چې ټولنه د هغو خلکو منظم جوړښت دی چې گډ قوانین، ارزښتونه او اړيکې لري. (Kottak, 2021)

بېلگه: د افغانستان د جرگې دود د ټولنيز کلتور يو مشهور مثال گڼل کېږي.

۸. خپلوي او کورنۍ (Kinship and Family)

خپلوي د وينې، واده او نسب پر بنسټ رامنځته شوې اړيکې دي، او کورنۍ د ټولنې تر ټولو مهم بنسټ گڼل کېږي چې د ماشومانو روزنه او د ارزښتونو لېږد پکې ترسره کېږي (Parkin & Stone, 2019).

بېلگه: په افغانستان کې گډه يا پراخه کورنۍ (Extended Family) د خپلوي د نظام يو څرگند مثال دی.

۹. دين او باورونه (Religion and Belief Systems)

انسانپوهنه دين د ټولنيز او کلتوري بنسټ په توگه مطالعه کوي او څېړي چې مذهبي عقايد د خلکو پر ژوند، اخلاقو او ټولنيزو اړيکو څه اغېزه لري. (Bowie, 2021)

بېلگه: د مسلمانانو د حج مراسم د ديني انسانپوهنې يو نړيوال او مشهور مثال دی.

۱۰. نړيوالتوب او معاصره انسانپوهنه (Globalization and Contemporary Anthropology)

دا څانگه د نړيوالتوب، ټکنالوژۍ، کډوالۍ، رسنيو او اقتصادي بدلونونو اغېزې پر کلتورونو او ټولنو څېړي. معاصره انسانپوهنه د نړۍ د چټکو بدلونونو د تحليل لپاره مهمه ده (Eriksen, 2023).

بېلگه: د ټولنيزو رسنيو لکه Facebook او WhatsApp کارول چې د نړۍ بېلابېل کلتورونه يو له بل سره نښلوي، د نړيوالتوب څرگند مثال دی.

خلورم خپرکي

د انسانپوهنې موضوعات

د انسان تکامل (Human Evolution)

انسان تکامل د انسان د فزيکي او ذهني پرمختگ تدریجي بهیر دی چې د میلیونونو کلونو په اوږدو کې د طبیعي انتخاب له لارې رامنځته شوی. دا بهیر ښيي چې انسان له پخوانیو هومینیدونو څخه تر اوسني انسان پورې رسېدلی دی. (Lewin & Foley, 2021)

بېلگه: د Homo habilis څخه Homo sapiens ته بدلون.

د کورنۍ سیستم (Kinship System)

د کورنۍ سیستم د وینې، واده او نسب پر بنسټ د انسانانو ترمنځ اړیکې تنظیموي. دا سیستم د ټولني د جوړښت بنسټ گڼل کېږي او د میراث او هويت په انتقال کې مهم رول لري. (Parkin & Stone, 2019)

بېلگه: په افغانستان کې پراخه (Extended) کورنۍ.

ټولنيز جوړښت (Social Structure)

ټولنيز جوړښت د ټولني د طبقو، رولونو او اړیکو منظم سیستم دی. دا جوړښت د خلکو ترمنځ د تعامل طریقې ټاکي او د نظم ساتلو وسیله ده. (Ember et al., 2020)

بېلگه: د ښوونکي او زده کوونکي اړیکه.

دين او باورونه (Religion and Belief Systems)

دين د انسان د معنوي ژوند مهم برخه ده چې اخلاق، ارزښتونه او ټولنيز چلند تنظيموي. انسانپوهنه د بېلابېلو ديني سيستمونو ټولنيز رول څېړي. (Bowie, 2021)

بېلگه: د حج مراسم.

نړيوالتوب (Globalization)

نړيوالتوب د نړۍ د هېوادونو ترمنځ د کلتوري، اقتصادي او معلوماتي اړيکو زياتوالی دی. دا بهير د کلتورونو يو بل سره نږدې کوي خو ځينې وخت محلي کلتورونه هم کمزوري کوي. (Eriksen, 2023)

بېلگه: د انټرنېټ له لارې نړيوال اړيکې.

اقتصادي انسانپوهنه (Economic Anthropology)

دا څانگه د انسان د اقتصادي فعاليتونو لکه توليد، تبادلې او مصرف مطالعه کوي. دا ښيي چې اقتصاد يوازې مالي نه بلکې کلتوري اړخ هم لري. (Ember et al., 2020)

بېلگه: د کوچيانو د مالدارۍ اقتصاد.

سياسي انسانپوهنه (Political Anthropology)

سياسي انسانپوهنه د قدرت، حکومت او واک د جوړښتونو مطالعه کوي. دا څېړي چې ټولني څنگه مشران ټاکي او نظم ساتي. (Kottak, 2021)

بېلگه: د جرگې نظام.

طبي انسانپوهنه (Medical Anthropology)

دا څانگه د ناروغيو، روغتيا او د درملنې کلتوري اړخونه څېړي. دا بنسټي چې هره ټولنه د روغتيا په اړه ځانگړي باورونه لري. (Haviland et al., 2019)

بېلگه: د بوټو دوديز درمل.

ښاري انسانپوهنه (Urban Anthropology)

دا برخه د ښارونو ژوند، مهاجرت او ښاري کلتور مطالعه کوي. ښاري ژوند د ټولنيزو اړيکو بڼه بدله کړې ده. (Kottak, 2021)

بېلگه: د کابل ښاري ژوند.

کلتوري بدلون (Cultural Change)

کلتوري بدلون د وخت په تېرېدو د ټولنې د دودونو او ارزښتونو بدلون ته ويل کېږي. دا بدلون د ټکنالوژۍ، مهاجرت او نړيوالتوب له امله رامنځته کېږي. (Ember et al., 2020)

بېلگه: د موبايل کارونې زياتوالی په کليوالو سيمو کې.

د انسانپوهنې موضوعات

د ژبې رول په ټولنه کې (Role of Language in Society)

ژبه د انسان د اړيکو اساسي وسيله ده چې د افکارو، احساساتو او کلتور د انتقال لپاره کارول کېږي. ژبه د ټولنيز هويت مهم عنصر هم دی. (Bonvillain, 2020)

بېلگه: د پښتو ژبې له لارې د پښتني کلتور انتقال.

کلتوري نسبیت (Cultural Relativism)

کلتوري نسبیت هغه اصل دی چې وايي هر کلتور بايد د خپل شرايطو له مخې وکتل شي، نه د بل کلتور له معيارونو سره. (Ember et al., 2020)

بېلگه: د لباس دودونه په مختلفو هېوادونو کې.

ساحوي څېړنه (Fieldwork)

ساحوي څېړنه د انسانپوهنې مهمه طريقه ده چې څېړونکي په مستقيم ډول د خلکو ترمنځ ژوند کوي او معلومات راټولوي. (Haviland et al., 2019)

بېلگه: د يو کلي د دودونو مطالعه.

د کلتور عناصر (Elements of Culture)

کلتور له ژبې، دين، ارزښتونو، دودونو او مادي توکو څخه جوړ دی. دا عناصر د ټولني هويت ټاکي. (Kottak, 2021)

بېلگه: د افغان کلتور عنعنوي لباس.

کلتوري خپرېدل (Cultural Diffusion)

دا هغه بهير دی چې کلتوري عناصر له يوې ټولني بلې ته انتقالېږي. دا انتقال د مهاجرت او اړيکو له لارې کېږي. (Ember et al., 2020)

بېلگه: د پيزا نړيوال شهرت.

د ټولنيزو رولونو نظريه (Social Role Theory)

هر انسان په ټولنه کې ځانگړی رول لري چې د هغه چلند ټاکي. دا رولونه د عمر، جنس او مقام پر بنسټ وي. (Haviland et al., 2019)

بېلگه: د معلم او زده کوونکي رول.

د جنسیت مطالعات (Gender Studies)

دا څانگه د نارینه او ښځینه ترمنځ ټولنيز او کلتوري توپيرونه څېړي، نه يوازې بيولوژيکي (Kottak, 2021).

بېلگه: د ښځو او نارینه وو د کار توپير.

مهاجرت (Migration)

مهاجرت د خلکو له يوه ځای څخه بل ځای ته د ژوند د بدلون لپاره تگ ته وايي.

داد کلتوري بدلون سبب گرځي. (Ember et al., 2020)

بېلگه: د افغانانو کډوالي.

کلتوري هويت (Cultural Identity)

کلتوري هويت د هغه ځانگړتياوو ټولگه ده چې يو فرد يا ټولنه پرې پېژندل کېږي (Haviland et al., 2019).

بېلگه: د پښتو ژبې او دودونو ساتنه.

سمبوليزم (Symbolism)

سمبولونه هغه نښې دي چې د ځانگړو معناوو استازيتوب کوي. دا په کلتور کې مهم رول لري. (Bonvillain, 2020)

بېلگه: د ملي بيرغ رنگونه.

د انسان چلند (Human Behavior)

د انسان چلند د ټولنيزو، کلتوري او بيولوژيکي عواملو له مخې ټاکل کېږي (Ember et al., 2020).

بېلگه: د سلام کولو دود.

د ټولني ارزښتونه (Social Values)

ارزښتونه هغه اصول دي چې د ټولني چلند ټاکي. دا د ښه او بد معيارونه جوړوي (Kottak, 2021).

بېلگه: د رښتينولۍ ارزښت.

د دودونو مطالعه (Study of Traditions)

دودونه هغه کړنې دي چې نسل په نسل انتقالېږي. انسانپوهنه يې د کلتوري هويت برخه گڼي. (Haviland et al., 2019)

بېلگه: د واده دودونه.

کلتوري شخړې (Cultural Conflicts)

کلتوري شخړې د مختلفو ارزښتونو او باورونو له ټکر څخه رامنځته کېږي (Ember et al., 2020).

بېلگه: د نسلونو ترمنځ اختلاف.

معاصر کلتور (Contemporary Culture)

معاصر کلتور د اوسني وخت د ټکنالوژۍ، رسنيو او نړيوالو اړيکو له اغېز څخه جوړ شوی دی (Kottak, 2021).

بېلگه: د ټولنيزو رسنيو کارول.

د ټولنيز بدلون نظريه (Theory of Social Change)

ټولنيز بدلون هغه بهير دی چې د وخت په تېرېدو د ټولنې په جوړښت، ارزښتونو او اړيکو کې بدلون راولي. دا بدلون د ټکنالوژۍ، اقتصاد او کلتور له اغېزو رامنځته کېږي (Ember et al., 2020).

بېلگه: د انټرنېټ له امله د اړيکو بدلون.

د دوديز اقتصاد سيستم (Subsistence Economy)

دا هغه اقتصادي سيستم دی چې خلک پکې د خپل ژوند اړتياوې له طبيعي سرچينو څخه پوره کوي، نه د بازار له لارې (Haviland et al., 2019).

بېلگه: د کوچيانو مالدار ژوند.

د کلتوري ادغام (Cultural Integration)

کلتوري ادغام هغه بهیر دی چې بېلابېل کلتوري عناصر په یوه ټولنه کې ګډ او منظم کېږي. (Kottak, 2021)

بېلګه: په ښارونو کې ګډ کلتور.

د قومونو مطالعه (Ethnography)

ایتنوګرافي د خلکو د ژوند مستقیمه مطالعه ده چې څېړونکی د خلکو ترمنځ ژوند کوي او معلومات راټولوي. (Ember et al., 2020)

بېلګه: د یوه کلي د ژوند ثبت.

د کلتور انتقال (Cultural Transmission)

کلتور له یوې نسل څخه بل نسل ته د زده کړې او تجربې له لارې انتقالېږي (Bonvillain, 2020).

بېلګه: د مور او پلار له لارې د دودونو زده کړه.

د ټولنیزو ستونزو تحلیل (Social Problems Analysis)

انسانپوهنه د بېلابېلو ټولنیزو ستونزو لکه بې کاري، فقر او نابرابرۍ مطالعه کوي (Haviland et al., 2019).

بېلګه: په ښارونو کې بې وزلي.

د کلتوري تطابق (Cultural Adaptation)

دا هغه بهیر دی چې انسانان د خپل چاپیریال سره د ژوند کولو لپاره خپل کلتور بدلوي (Ember et al., 2020).

بېلگه: د یخو سیمو لباس.

د نړیوال کلتور اغېزې (Impact of Global Culture)

نړیوال کلتور د نړۍ د خلکو ترمنځ د رسنیو او ټکنالوژۍ له لارې خپرېږي. (Kottak, 2021).

بېلگه: د هالیوډ فلمونه.

د انساني اړیکو مطالعه (Human Relations)

دا برخه د انسانانو ترمنځ د اړیکو ډولونه او د هغوی اغېزې څېړي. (Haviland et al., 2019).

بېلگه: د ملګرو ترمنځ اړیکې.

د انسانپوهنې اهمیت (Importance of Anthropology)

انسانپوهنه د انسان د ژوند د ټولو اړخونو د پوهېدو لپاره مهم علم دی. دا د کلتوري تفاهم، پرمختګ او سولې لپاره بنسټ برابروي. (Ember et al., 2020).

بېلگه: د مختلفو قومونو ترمنځ همغږي.

پنځم څپرکی

پایلي اخیستي

پایله

انسانپوهنه د ټولنيزو علومو له مهمو او بنسټيزو څانگو څخه ده چې د انسان د ژوند ټول اړخونه په علمي ډول مطالعه کوي. د دې کتاب د مطالبو له مطالعې څخه څرگندېږي چې انسان يوازې يو بيولوژيکي موجود نه دی، بلکې کلتور، ژبه، تاريخ، اقتصاد، دين او ټولنيزې اړيکې هم د هغه د هويت په جوړولو کې اساسي رول لري. د انسانپوهنې علم مور سره مرسته کوي چې د نړۍ د بېلابېلو قومونو او ټولنو ترمنځ د ورته والي او توپيرونو اصلي لاملونه وپېژنو او د کلتوري تنوع ارزښت درک کړو.

همدارنگه، کتاب څرگندوي چې د انسانپوهنې موندنې يوازې نظري ارزښت نه لري، بلکې د ښوونې او روزنې، عامې روغتيا، ټولنيز پرمختگ، کلتوري ميراث ساتنې، چاپېريال او پراختيايي پاليسو په جوړولو کې هم عملي گټه لري. د دې علم له لارې د ټولنو ستونزې په ژوره توگه درک کېدای شي او د هغو د حل لپاره علمي او واقعي لارې چارې وړاندې کېدای شي. له همدې امله، د انسانپوهنې مطالعه د پوهې د پراختيا، د کلتوري تفاهم د پياوړتيا، د سولې د ودې او د دوامدار ټولنيز پرمختگ لپاره ځانگړی اهميت لري.

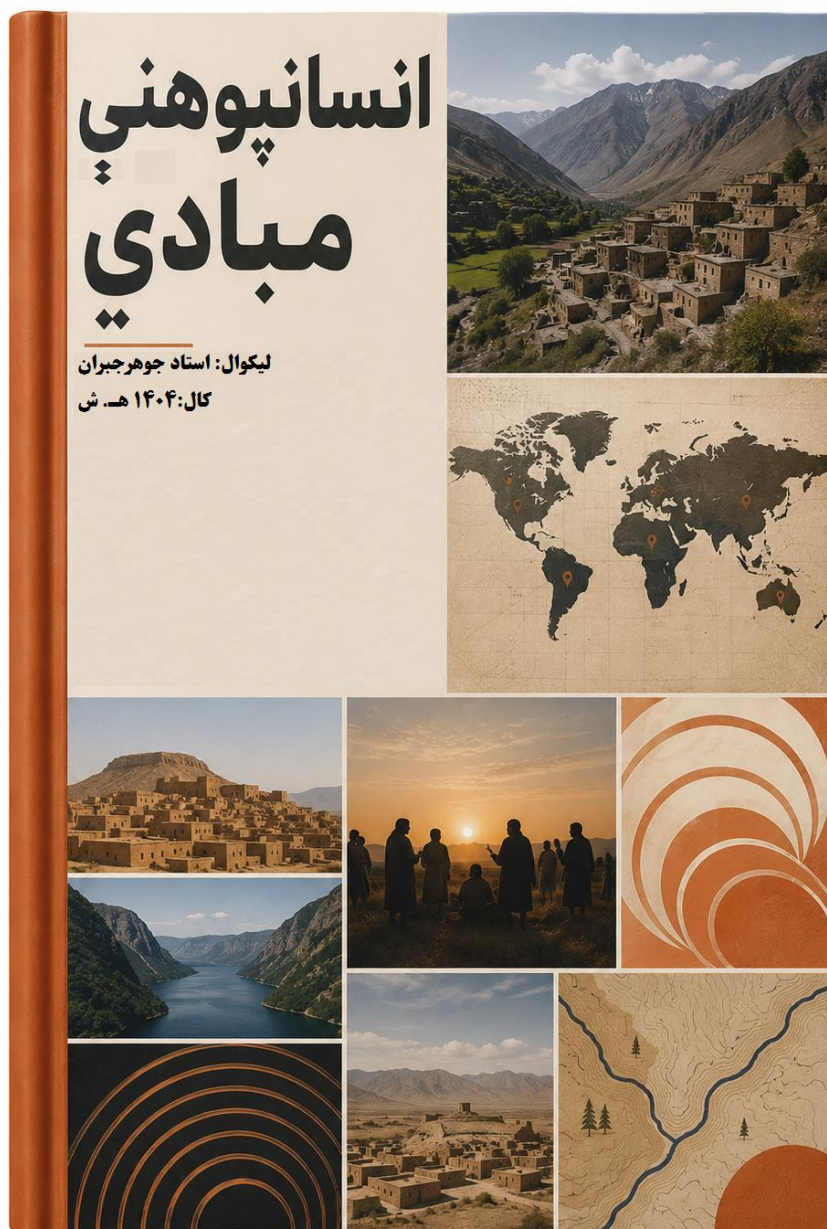
ورانديزونه

۱. د انسانپوهنې مضمون ته دې په پوهنتونونو او لوړو زده کړو مؤسسو کې لا ډېره پاملرنه وشي او د دې علم د تدريس کیفیت لوړ کړل شي.
۲. د افغانستان د بېلابېلو قومونو، ژبو، دودونو او کلتوري ميراثونو په اړه دې پراخې ساحوي څېړنې ترسره او علمي اسناد ترې چمتو شي.
۳. د ټولنيزو، روغتيايي، تعليمي او پراختيايي پروگرامونو په جوړولو کې دې د انسانپوهنې له علمي موندنو څخه اغېزمنه گټه واخيستل شي.
۴. د ځوانانو او محصلينو ترمنځ دې د کلتوري تنوع، زغم، متقابل درناوي او ټولنيز تفاهم د پياوړتيا لپاره علمي او فرهنگي پروگرامونه زيات شي.
۵. د انسانپوهنې مهم نړيوال کتابونه او علمي څېړنې دې پښتو ژبې ته وژباړل شي، خو د دې علم سرچينې لا زياتې شي.
۶. څېړونکي دې د معاصرو ټولنيزو بدلونونو، کډوالۍ، نړيوالتوب، اقليمي بدلون او ټکنالوژۍ د اغېزو په اړه نورې علمي څېړنې ترسره کړي.
۷. د کلتوري ميراث د ساتنې، ولسي دودونو د ثبت او سيمه ييزو ژبو د پياوړتيا لپاره دې د علمي او دولتي ادارو ترمنځ همغږي زياته شي.
۸. د انسانپوهنې په برخه کې دې د عملي ساحوي څېړنو، سيمينارونو او علمي کنفرانسونو زمينه برابره شي، خو محصلين او څېړونکي له عملي تجربو څخه هم برخمن شي.

ماخذونه

قرانکریم

- Bonvillain, N. (2020). *Language, culture, and communication: The meaning of messages* (8th ed.). Rowman & Littlefield.
- Bowie, F. (2021). *The anthropology of religion: An introduction* (3rd ed.). Wiley Blackwell.
- Ember, C. R., Ember, M., & Peregrine, P. N. (2020). *Anthropology* (15th ed.). Pearson.
- Eriksen, T. H. (2023). *Small places, large issues: An introduction to social and cultural anthropology* (4th ed.). Pluto Press.
- Haviland, W. A., Prins, H. E. L., Walrath, D., & McBride, B. (2019). *Cultural anthropology: The human challenge* (15th ed.). Cengage Learning.
- Jurmain, R., Kilgore, L., Trevathan, W., & Ciochon, R. (2018). *Essentials of physical anthropology* (10th ed.). Cengage Learning.
- Kottak, C. P. (2021). *Window on humanity: A concise introduction to anthropology* (10th ed.). McGraw-Hill Education.
- Lewin, R., & Foley, R. A. (2021). *Principles of human evolution* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
- Parkin, R., & Stone, L. (2019). *Kinship and family: An anthropological reader*. Wiley-Blackwell.
- Renfrew, C., & Bahn, P. (2020). *Archaeology: Theories, methods, and practice* (8th ed.). Thames & Hudson.

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English